

# ХОРХЕ ЛУИС БОРХЕС ЦВЕТЕТО НА КОЛРИДЖ

Превод от испански: Румен Стоянов, 1994

[chitanka.info](http://chitanka.info)

Към 1938 Пол Валери писа: „Историята на литературата не би трябвало да бъде история на авторите и на случките от тяхната кариера или на кариерата на техните творби, а История на Духа като производител или потребител на литература. Тази история би могла да се осъществява, без да упоменава един-единствен писател.“ Не за първи път Духът формулираше това наблюдение — през 1844 в градчето Конкорд друг от неговите писари бе отбелязал: „Сякаш една-единствена личност е написала колкото книги има по света; такова централно единство има в тях, та е неотрицаемо, че са дело на един и същ всезнаещ господин.“ (*Емерсън, Есета*, 2, VIII) Двадесет години по-рано Шели отсъди, че всички стихотворения от миналото, настоящето и от бъдещето са случки или откъси от една-единствена безкрайна поема, съградана от всички поети на света (*Защита на поезията*, 1821).

Тези разсъждения (подразбираеми, естествено, в пантеизма) биха позволили нескончаем спор; аз сега ги извиквам, за да осъществя едно скромно намерение: историята на развоя на една идея през разнородните текстове на трима автори. Първият текст е бележка от Колридж; не знам дали той я е написал в края на XVIII или в началото на XIX век. Казва дословно:

„Ако човек прекоси Рая в някой сън и му дадат едно цвете като доказателство, че е бил там, и щом се пробуди, намери това цвете в ръката си... значи, какво?“

Не знам какво мнение ще изкаже моят читател за тая въобразеност; аз я намирам съвършена. Използването ѝ като основа за други измислици изглежда предварително невъзможно — има целостта и единството на *завършек към датата, на изчерпателност*. Ясно е, че е така — в порядъка на литературата, както и в останалите изкуства, не съществува действие, което да не увенчава една безкрайна поредица от причини или да не бъде извор на безкрайна поредица от въздействия. Зад измислицата на Колридж стои общата и прастара измислица на поколения любовници, които искали като залог едно цвете.

Вторият текст, който ще привлече за доказателство, е един роман, нахвърлян от Уелс през 1887 г. и пренаписан подир седем години, през лятото на 1894. Първата версия била онасловена *Летопис на аргонавтите* (в това отстранено заглавие летопис има етимологическата стойност на *времеви*); а окончателната — *Машината на времето*. В този роман Уелс продължава и преустройва една прастара литературна традиция: предвиждането на бъдещи събития. Исаяя вижда опустошаването на Вавилон и възстановяването на Израел; Еней — военната участ на своето потомство — римляните; пророчицата от *Старата Еда* — връщането на боговете, които ще открият след цикличната битка, в която нашата земя ще загине, захвърлени из тревата на една нова ливада шахматните фигури, с които по-рано са играли... За разлика от такива пророкуващи наблюдатели, главният герой на Уелс пътува физически в бъдещето. Връща се капнал, пращен и съсипан; връща се от едно прадалечно човечество, което се е разроило на мразещи се видове (безделниците *елои*, обитаващи порутени дворци и съсипани цветни градини; подземните и нощнозрящи *морлоци*, ядящи първите); връща се с побелели слепоочия и носи от бъдещето едно повехнало цвете. Такава е втората версия на образа на Колридж. По-невероятно, отколкото небесното цвете или цветето от някой сън, е бъдещото цвете, противоречивото цвете, чиито атоми сега заемат други места и още не са се съчленили.

Третата версия, която ще коментирам, най-усъвършенстваната, е измислица на един далеч по-сложен писател, отколкото Уелс, макар и по-малко надарен с онези приятни добродетели, които обикновено наричаме класически. Думата ми е за автора на *Унижението на Нортморови*, тъжния и лабиринтов Хенри Джеймс. Умирайки, този автор остави един недовършен роман с фантастичен характер — *Чувството за миналото*, който е вариация или разработка на *Машината на времето*<sup>[1]</sup>. Главният герой на Уелс пътува из бъдещето с някакво умонепостижимо возило, което напредва или отстъпва във времето, както другите возила — в пространството; Джеймсовото средство за придвижване се връща в миналото, в XVIII в., благодарение на това, че се отъждествява с онази епоха. (Двата похвата са невъзможни, ала по-непроизводителен е този на Джеймс.) В *Чувството за миналото* връзката между действително и въображаемо (между сегашно и минало) не е цвете, както в предишните

художествени фантазии — тя е датиращ от XVIII в. портрет, по тайнствен начин изобразяващ главния герой. Очарован от това платно, той успява да се пренесе във времето, в което са го изпълнили. Между хората, които среща, по необходимост е художникът, който го рисува с боязън и погнуса, тъй като долавя нещо необичайно и нередно в тези бъдещи черти на лицето... Така Джеймс създава едно несравнимо завръщане в бъдното, понеже героят му, Ралф Пендръл, се пренася в XVIII в., омаян от един стар портрет, но този портрет изисква Пендръл да се е пренесъл в XVIII в., за да съществува. Причината следхожда следствието, поводът за пътуването е една от последиците на пътуването.

Изглежда правдоподобно Уелс Да не е познавал текста на Колридж; Хенри Джеймс е познавал текста на Уелс й му се е възхищавал. Разбира се, щом е в сила твърдението, че всички автори са един автор<sup>[2]</sup>, такива събития са незначителни. Строго погледнато, не е задължително да се отива толкова далеч — пантеистът, заявяващ, че множествеността на авторите е и самоизмамна, среща неочаквана опора у класика, според когото тази множественост има твърде малко значение. За класическите умове литературата е същественото, а не индивидите. Джордж Мур и Джеймс Джойс са включили в творбите си чужди страници и мъдрости; Оскар Уайлд имал навика да подарява сюжети, за да ги осъществяват други; макар да са противоположни на повърхността, и двете поведения могат да онагледят едно и също чувство за изкуството. Един вселенски, безличен усет... Друг свидетел на дълбокото единство на Словото, друг отрицател на пределите на субекта бе изтъкнатият Бен Джонсън, който, захванал се със задачата да формулира своето литературно завещание и присъдите, благосклонни или враждебни, които съвременниците му заслужаваха от негова страна, се ограничи да сглобява откъси от Сенека, Квинтилиан, Хусто Липсио, Вивес, Еразъм, Макиавели, Бейкън и от двамата Ескалиджеро.

Една последна забележка. Онези, които преподробно копират един писател, го вършат безлично, вършат го, понеже объркват писателя с литературата; вършат го, защото подозират, че отдалечаването от него в някоя точка е отдалечаване от разума и правоверието. В продължение на много години аз вярвах, че почти

безкрайната литература беше у един човек. Този човек бе Карлайл, бе Йоханес Бехер, бе Уитман, бе Рафаел Кансинос Асенс, бе Де Куинси.

---

[1] Не съм чел Чувството за миналото, но познавам достатъчния разбор на Стивън Спендър в творбата му Разрушителната стихия (с. 105–110). Джеймс бил приятел на Уелс; за тяхната връзка може да се прегледа обширният Опит в *автобиографията* на последния. ↑

[2] На хребета на XVII в. епиграмистът на пантеизма Ангелус Силезиус казал, че всички блажени са един (*Херувимският скитник*. 7) и че всеки християнин трябва да бъде Христос (цитираната творба, V, 9). ↑

# ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

**МОЯТА БИБЛИОТЕКА**



<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.